

Kyrksilverstöld och instrumentell förlossningsutbildning - en omaka familjehistoria!

När kyrkobetjäningen på söndag morgon den 19 oktober 1817 anlant till Fläckebo kyrka för att förbereda dagens gudstjänst gjorde man i sakristian en fasansfull upptäckt. Den järmbeslagna kistan var uppbruten och allt nattvardssilver samt penningar och nattvardsvin som förvarades däri var borta. Förövarna hade skapat sig tillträde genom sakristians tak och mot taket stod rest en stege varifrån man kunde se fotspår i nysnön. Det verkade vara två eller tre personer och man följde genast upp spåren. Plötsligt blir en av de efterföljande karlarna stående och pekar förfärad på det tredje spårparet. Visst såg det ut som klövar?
Var den onde själv inblandad i detta tillgrepp av kyrkans heliga nattvardssilver? Skräcken blev övermäktig och man avbröt genast förföljandet och styrde tillbaka med snabba steg. Så förtäljer den muntliga traditionen.

Brita-Stina Andersdotter var denna dag en ung 11-årig flicka i en gård (som nu ej längre finns) i Smedsbo i Fläckebo socken. Hennes barndomshem ruvade på en mörk historia som hon senare under sin levnad försökte gottgöra. I Svea Hovrätts arkiv (huvudarkivet, vol. EVIb3bb:195, mål nr 270) kan man läsa på drygt 150 fullskrivna sidor i folioformat om denna historia vari flickan Brita-Stinas bägge föräldrar, farbroder, morbroder och farfar var inblandade. Fadern, Anders Andersson, var känd i bygden som duktig smideshantverkare, urmakare mm. Jordan hade han utarrenderad till granngården. Farfar riksdagsman men hans håg stod dessutom till de rikedomar som kunde framlockas ur jordens innandöme, nämligen silver. Han hade år 1801 inmutat en "silvergruva" i Torsåkers socken, förmodligen rörde det sig om några större stenblock som den tiden kallades "jordstenar". Av en slump råkade jag för många år sedan på denna plats påträffa ett sådant jordstensfragment. Och kunde sedan genom kem. analys få bekräftat en skaplig silverhalt. Torsåkerinmutningen inspirerade troligen Brita-Stinas farbroder Isak Andersson att själv år 1815 inmuta en "öde silvermalmsgruva" i sin hemsocken (även detta var en jordstensgruva, dvs stenblock i moränen, men den hade nog långt tidigare redan blivit exploaterad!). Han ägnade där mycket tid att gräva vidare men utan någon lön för mödan.
Men, hans mutsedel på denna gruva skulle komma till stor användning.....

Nu börjar kanske läsaren ana sammanhanget. Klövarna hörde hemma i Brita-Stinas föräldrahem där gårdens smedjehärd byggts om till att tåla litet mer än vanligt klensmide. Grannarna hade nog lagt märke till att det ibland bolmade upp väldigt tjock rök ur denna smedjas skorsten. Men vad ingen då visste var att det på Hedemora vintermarknad 1818 kom att uppenbara sig en man vars allmänna fasoner och uppträdande inte riktigt stämde överens med innehållet han hade i sin kappsäck och vilket han nu försökte avyttra. Innehållet bestod nämligen av 6 st. silvertackor som han presenterade för guldsmeden Hjulström från Köping som också fanns med på denna marknad. För att styrka silvrets ärliga tillkomst uppvisade han nu sin mutsedel från 1815. Guldsmeden Hjulström anade kanske oråd men inköpte 2 tackor vägande tillhopa 17½ lod, dvs ung. 1/4 kg. Han tyckte sig minnas att han tidigare, på Västerås höstmarknad 1816, sett samma mutsedel. Men då var det Brita-Stinas moder Stina Magnusdotter som uppvisade denna då hon där saluförde några mindre silverbitar som Hjulström tyckte verkade OK.

Förfarandet liknar onekligen omständigheterna kring Brita-Stinas farfar Anders Isakssons inmutning av Torsåkergruvan. Han hade nämligen försökt sälja en del av dess silvermalm till Sala silververk åberopande sin inmutning. Men jag misstänker att silvermalmen i verkligheten gått i motsatt riktning. Rannsakningsmaterialet tyder på detta men saken blev aldrig närmare skärskådad och hade kanske också underlättats av att en annan av Brita-Stinas farbroder (Mats Bergström) var anställd vid Sala silververk?

Guldsmeden Hjulström hade säkert hört talas om kyrksilverstölden i Fläckebo. Hans aningar besannades. De inköpta silvertackorna visade sig vid analys innehålla spår av guld (1-2 g/ton) tydande på att tackorna framställts av förgyllt silver.... Landsfiskalen kontaktades och omfattande förhör skedde vid Hedemora rådhusrätt, Norrbo häradsrätt och Svea Hovrätt. Men den tilltalade mannen, Brita-Stinas farbror Isak Andersson Bergström blånekade och man lyckades inte fälla honom. Måhända en orsak till att förföljandet blivit resultatlöst i den inledningsvis relaterade muntliga traditionen. Även om förklaringen till detta ju var en annan.

Isaks liv fortsatte, oftast antecknad som lösdrivare med tillfälliga arbeten i närområdet. Men för det mesta vistades han nog hos brodern, Brita-Stinas fader Anders Andersson. Så hände det att fadern en dag fem år senare (1823) föll utför trappan från ovanplan i sin bostad och därvid tycks ha ådragit sig en skallblödning som ledde till döden efter några dagar. Skall ha försökt säga något till sina närstående men man kunde inte uppfatta vad han menade. Men framtiden skulle komma att visa vad han menade.....

Brita-Stina hade vid dödsfallet nått giftasvuxen ålder och var nu gift med en namne till hennes fader (med efternamnet Engström). Makarna bodde i Brita-Stinas föräldrahem. Några år efter dödsfallet såldes dock gården (1827) åt en granne - men med förbehållet att man skulle få undantaga stugbyggningen från köpet eftersom man ämnade flytta denna till Björksta socken dit Brita-Stinas familj flyttade. Efter något år i Björksta fick Brita-Stinas make Anders Engström emellertid tjänst som "fånggevaldiger" (ung.=fångtransportpolis) vid länsfängelset i Västerås där de istället köpte bostad. Flyttningen av stugbyggningen i Smedsbo till Björksta blev därmed aldrig av. Den såldes istället till - Sala silververk (!!).

Strax före jultid 1829 påbörjades nedmonteringen av denna stuga. Brita-Stinas farbroder Isak som dittills befunnit sig på orten gav sig då plötsligt iväg från socknen. Säkert med onda förningar..... i trossbotten i övervåningen fann man nämligen vid den fortsatta nedrivningen sönderklippta delar av kyrkans nattvardssilver ihop med några mindre metallsmältor! Nu hade man verkligen övertygande bevis mot Isak och hans kumpaner kunde man tycka. Men Isak blånekade igen och märkligt nog lyckades man icke heller denna gång få honom fälld. Han måste ha haft ordets gåva! Och visade sig dessutom vid provsmältning kunnig att ur silvermalm framställa silver.

Och detta var inte nog. 1837 var det återigen dags för Isak att ställas inför skranket. Nu gällde det falskmyntning. Något som brukade straffas väldigt hårt. Men Isak gick händelserna i förväg. Han avled året därpå och undvek således även denna gång att fällas av rättsliga instanser!

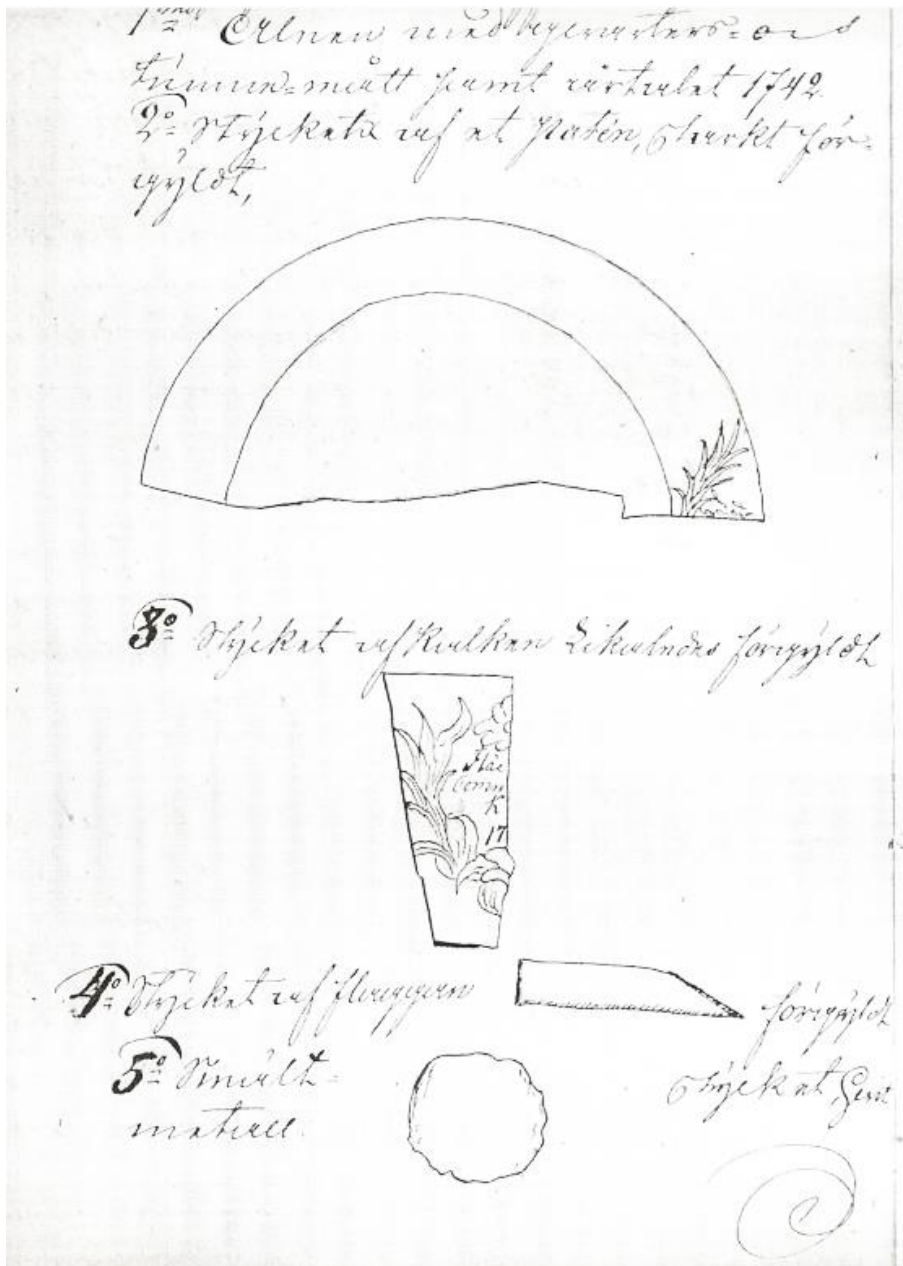
Brita-Stina hade redan dessförinnan, 5 år efter det att familjen flyttat till Västerås, blivit änka och skulle nu sörja för enda barnet, den då 11-årige sonen Anders Magnus, som just påbörjat studier vid läroverket i Västerås. Kanske var Brita-Stina inspirerad av sin mormor Brita Persdotters jordemorkunskaper då hon valde att i detta läge i Stockholm utbilda sig till barnmorska. Modern Stina, som medföljt till Västerås, blev kvar där men gladdes nog åt att dottern nu fick gå vidare i hennes moder Brita Persdotters fotspår. Och Brita-Stina själv hade måhända i sinnet att sonen när dom flyttat för barnmorskeutbildningen i Stockholm där skulle kunna läsa teologi till prästutbildning. Så skedde också. Brita-Stina utexaminerades till barnmorska med goda betyg år 1836.

Men, Brita-Stinas dröm att få se sonen Anders färdigutbildad till präst krossades år 1841 då

han avled i tbc endast 18 år gammal. Hon skulle aldrig få se sonen Anders som präst. Hon skulle aldrig få uppleva honom därigenom sona vad hennes anhöriga förbrutit, kanske hon tänkte. Men hon skulle själv under sitt resterande liv i det allmännas tjänst fortsätta i denna anda i sin anställning som barnmorska vid Svanå Bruk. Efter en 20-årsperiod där beslöt hon dessutom att vidareutbilda sig i instrumentell förlossning och utexaminerades år 1865 med ett hedrande omdöme av professor Cedersköld vid Barnmorskeanstalten. Han vitsordar hennes "människoälskande uppoffringar och förtjänster samt det utmärkta sätt varpå hon tillägnat sig de högre insikterna uti förlossningskonsten".

Då hon avled 1874 hade hon testamenterat sin kvarlåtenskap till Harakers kyrka och till Fjellstedtska skolans prästutbildning.

J.C.

Ur rättegångsprotokollet 1830